
ЗООЛОГІЯ

УДК 598.2:712(477.51)

DOI 10.31654/2786-8478-2024-BN-1-2-30-41

Кузьменко Л. П.

кандидат біологічних наук, доцент

доцент кафедри біології

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

kuzmenko.lp2017@gmail.com

orcid.org/0009-0003-7725-6514

ОРНИТОФАУНА ГРАФСЬКОГО ПАРКУ МІСТА НІЖИНА (ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ, УКРАЇНА)

У статті вивчено та проаналізовано особливості орнітофауни Графського парку, одного з найбільших і найстаріших парків міста Ніжина Чернігівської області, Україна. Вивчення урботериторій, а особливо вивчення динаміки орніто-населення впродовж декількох століть завжди була і є на часі. Дана стаття є узагальненням результатів багаторічних досліджень орнітологами міста Ніжина птахів Графського парку починаючи з 20-х років ХХ ст. і до сьогодні.

Вивчено історію створення Графського парку. Проаналізовано щоденники Всеволода Великаніва, знаного природодослідника початку ХХ ст. Опрацьовано роботи відомої орнітологині, яка досліджувала птахів Чернігівщини разом зі своїми учнями Марисової Інеси Віталіївни. Опрацьовані орнітологічні дані сьогодення.

Дослідження птахів проводили в зимовий та гніздовий періоди впродовж 2017-2023 р.р. Обліки здійснювали маршрутним методом.

У результаті багаторічних досліджень у Графському парку було зареєстровано 57 видів птахів, які належать до 10 рядів та 25 родин. Найчисельнішим є ряд Passeriformes – 41 вид, на другому місці – Piciformes – 4 види, далі Columbiformes – 3 види, Falconiformes, Strigiformes – по 2 види, Ciconiiformes, Gruiformes, Charadriiformes, Cuculiformes, Apodiformes – по 1 виду. Найчисельнішою родиною є Muscicapidae – 8 видів.

Розподіл птахів за типом гніздування наступний: у кроні дерев свої гнізда будує 24 види, у дуплах гніздиться 17 видів, на землі – 9 видів, на будівлях людини – 3 види, на воді – 2 види, у приземно-чагарниковому ярусі – 1 вид та 1 вид є гніздовим паразитом. За характером живлення переважають тваринні птахи (30 видів). В результаті дослідження можемо констатувати, що у ХХ та ХХІ ст. були відсутні такі види птахів: бугайчик, балабан, крячок річковий. Якщо порівнювати ХХ та ХІХ ст. між собою то у ХІХ ст. не реєстрували яструба великого, сову сіру, вівчарика весняного. Натомість у ХХІ ст. відмічали серпокрильця чорного, сільську та міську ластівки, плиску білу, сорокопуда тернового, які не траплялися в попередні періоди дослідження.

Ключові слова: орнітофауна, Графський парк, обліки птахів, місце гніздування, характер живлення.

Вступ. Сьогодні спостерігається прискорення темпів антропогенного перетворення довкілля, це спричиняє заміну природних біоценозів штучними – урбоценозами. Більша частина сучасних біотопів є мозаїкою систем, кожна з яких має різний ступінь перетворення. Кожна екосистема має певний антропогенний тиск, який обумовлює структурно-функціональну організацію фауни і флори.

В урболандшафтах спостерігаються закономірні історичні зміни щодо старіння житлових кварталів, типу забудови, віку та структури зелених насаджень, що відповідно призводить до змін складу орнітофауни населених пунктів, екології та поведінки птахів.

Птахи, як обов'язковий компонент тваринного населення міст залучаються до процесів синантропізації та урбанізації, проте закономірності формування орнітокомплексів на урботериторіях досліджені недостатньо і потребують детального вивчення. Зокрема, це стосується міських парків, які завжди у містах є своєрідними рефугіумами дендрофільних орнітокомплексів.

Графський парк або Обідовщина, був у Ніжині найпершим громадським садом, перші відомості про нього датуються початком XVIII ст. В той час, територія сучасного Графського парку була власністю полковника Івана Обідовського, який був племінником українського гетьмана Івана Мазепи.

Згодом цю ділянку землі придбав генеральний суддя Ілля Безбородько. Його брат – Ілля Андрійович Безбородько вирішив побудувати тут навчальний заклад, нині Ніжинський університет імені Миколи Гоголя [2].

Будівельні роботи було розпочато у другій половині XVIII ст., саме тоді місцеве дворянство прагнуло до розкоші та показного блиску. Враховуючи особливості Графського парку, а саме площу у 25 десятин землі, вікові кременні дуби, джерела річки Вир, Ілля Безбородько, за проєктами іноземних фахівців, започаткував парк у англійському стилі. Було висаджено дерева і кущі з різних країн. Посеред парку і сьогодні красується ставок, викопаний вручну кріпаками.

Щонеділі ніжинці мали можливість відпочивати у Графському парку. Досить часто парк відвідував ліцеїст Микола Гоголь. У різні роки у парку відпочивали Є. Гребінка, В. Забіла, М. Гербель, Л. Глібов, Ф. Богушевич та інші відомі ліцеїсти Гімназії вищих наук.

У 1879 р. графиня Є.П. Мусіна-Пушкіна, спадкоємниця князів Безбородьків вирішила передати сад в оренду Ніжинській міській управі. Передбачалося, що оренда триватиме три роки за умови, що міщани зможуть відвідувати парк у вихідні дні. Згодом цю територію подарували місцевій владі [14].

За рішенням № 21 від 28 березня 1964 року Чернігівського облвиконкому Графський парк визнали природоохоронним об'єктом, що має важливе культурне й історичне значення. Міністерство екології та природних ресурсів України (охоронним зобов'язанням № 24/3 – 578 від 26 лютого 2004 р.) передало пам'ятку садово-паркового мистецтва комунальному підприємству «Графський парк».

Графський парку площею 5 га. У парку ростуть понад 100 видів дерев та кущів. Переважають рослини листяних порід: дуб звичайний (*Quercus borealis*), береза бородавчата (*Betula pendula*), липа серцелиста (*Tilia cordata*), клен цукровий (*Acer saccharinum*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), тополя чорна (*Populus nigra*).

Особливого шарму парку надають декоративні рослини: сумах (*Rhus typhina*), форзиція зелена (*Forsythia viridissima*) та катальпа бігноєвидна (*Catalpa bignonioides*) [4, 11].

Методи та організація дослідження. Дана стаття є узагальненням результатів багаторічних досліджень орнітологами міста Ніжина птахів Графського парку починаючи з 20-х років XX ст. і до сьогодні.

Крім власних спостережень, які дають змогу вивчити сучасний склад птахів Графського парку, було проаналізовано рукописні щоденники, знаного на теренах України, орнітолога Всеволода Великаніва, який жив у місті Ніжині на початку XX ст. [18].

Цінними є матеріали наукових досліджень, які були проведені під керівництвом професорки кафедри зоології Інеси Марисової та її учнів, на території Графського парку у другій половині ХХ та на початку ХХІ ст. [5, 7, 8, 10].

Щорічне ретельне вивчення орнітонаселення Графського парку проводилося також впродовж 2017 – 2023 рр. До спостережень залучалися студенти біологічних спеціальностей НДУ імені Миколи Гоголя та учні міського та обласного педагогічного ліцеїв міста Ніжина [4, 6]. Крім птахів парку вивчалася рослинність і флора та структура ґрунтового покриву викладачами та студентами НДУ [9, 12], також на основі низки досліджень вивчено питання впровадження STEM освіти у позакласній роботі учнів, зокрема ліцеїстів [17].

Дослідження птахів проводили в зимовий та гніздовий періоди. Обліки здійснювали маршрутним методом [1]. Для визначення птахів використовували визначники [13, 16], систематика та латинські назви вказано за «Анотованим списком українських наукових назв птахів фауни України» [15].

Переважній більшості зоологів добре відоме ім'я Всеволода Великаніва. Швидше за все, він людина досить складної долі. Не зважаючи на складності життя, Великанів спостерігав та ретельно занотовував особливості біології та життєдіяльності низки птахів, ссавців, комах.

Дослідник вивчав тварин Чернігівщини та поруч розташованих районів в період 1920–1930-х років. Впродовж 1923–1930 рр. В. Великанів проживав у місті Ніжині. Працював, можливо, охоронцем у місцевому осередку українського товариства мисливців та рибалок. Великанів був знаним мисливцем, що сприяло успішно здобувати зоологічний матеріал, переважно птахів, які згодом були передані до зоологічних музеїв Ніжина, Києва [3].

В. Великаніва було репресовано радянською владою і заслано до міста Архангельськ із 1930 по 1933 р. Один з листів мешканців Ніжина засвідчує про ці події, знаходиться в архіві. Він і в засланні продовжував проводити орнітологічні спостереження. У його щоденниках «архангельські» записи датуються з 20.12.1930 (обліковано 136 видів птахів) до 2.12.1933 р. Про причини перебування у засланні автор вважає не повідомляти. У 1934 р. Великанов повертається до Ніжина і продовжує свої дослідження. Подальша доля Всеволода Великаніва – невідома, ймовірно був репресований та розстріляний у 1937 р. [3].

Результати досліджень та їх обговорення. Ретельно опрацювавши низку рукописних щоденників Всеволода Великаніва, ми з'ясували, що орнітологи ХХ ст. цікавилися полями, луками, болотами, лісовими масивами, річками за межами населених пунктів, їх приваблювало значне різноманіття фауни. Зважаючи на стрімку урбанізацію, маємо активно вивчати орнітофауну міст.

У щоденниках Великанова є дані про птахів графського саду (така зазначається у щоденниках). 30 квітня 1923 р. у Графському саду Великанів відмічає сіру сову (*Strix aluco*). Даний вид гніздувався тут впродовж усього ХХ ст. Великанів над озером у саду 26 липня 1923 р. фіксує крачку мартишку, так нині називають крячка річкового (*Sterna hirundo*) та сірих мухоловок (*Muscicapa striata*).

У 1924 році дослідником зафіксовані: костогризи (*Coccothraustes coccothraustes*), підкоришники (*Certhia familiaris*), великі синиці (*Parus major*), блакитні синиці (*Parus caeruleus*). У грудні цього ж року зареєстрований у саду балабан (*Falco cherrug*). Даний вид зараз є рідкісним і за весь час багаторічних досліджень у місті Ніжині не фіксувався, навіть під час прольоту.

У 1927 р. Великанівим було здобуто підкоришника, сіру сову, бугайчика (*Ixobrychus minutus*) альбіноса. Всеволода Великаніва по праву вважаємо першим дослідником фауни Графського саду.

За даними багаторічних досліджень у Графському парку зафіксовано 57 видів птахів з 10 родів та 25 родин (табл. 1).

Орнітофауна Графського парку

№ п/п		Щоденники Великаніва	XX ст.		2017 – 2023 рр.	
			Зимовий період	Гніздовий період	Зимовий період	Гніздовий період
1	2	3	4	5	6	7
	Ciconiiformes (Пелекоподібні)					
	Ardeidae (Чаплеві)					
1.	<i>Ixobrychus minutus</i> (Linnaeus, 1766) Бугайчик	+	-	-	-	-
	Falconiformes (Соколоподібні)					
	Accipitridae (Яструбові)					
2.	<i>Accipiter gentilis</i> (Linnaeus, 1758) Яструб великий	-	+	-	-	-
	Falconidae (Соколови)					
3.	<i>Falco cherrug</i> Gray, 1834 Балабан	+	-	-	-	-
	Gruiformes (Журавлеподібні)					
	Rallidae (Пастушкові)					
4.	<i>Gallinula chloropus</i> (Linnaeus, 1758) Курочка водяна	-	-	+	-	+
	Charadriiformes (Сивкоподібні)					
	Laridae (Мартинові)					
5.	<i>Sterna hirundo</i> Linnaeus, 1758 Крячок річковий	+	-	-	-	-
	Columbiformes (Голубоподібні)					
	Columbidae (Голубові)					
6.	<i>Columba palumbus</i> Linnaeus, 1758 Припутень	-	-	+	-	+
7.	<i>Streptopelia decaocto</i> (Frisvaldszky, 1838) Горлиця садова	-	+	+	+	+
8.	<i>Streptopelia turtur</i> (Linnaeus, 1758) Горлиця звичайна	-	-	+	-	+
	Cuculiformes (Зозулеподібні)					
	Cuculidae (Зозулеві)					
9.	<i>Cuculus canorus</i> Linnaeus, 1758 Зозуля	-	-	+	-	+
	Strigiformes (Совоподібні)					
	Strigidae (Совові)					
10.	<i>Asio otus</i> (Linnaeus, 1758) Сова вухата	-	+	+	+	+
11.	<i>Strix aluco</i> Linnaeus, 1758 Сова сіра	+	-	+	-	-
	Apodiformes (Серпокрильцеподібні)					
	Apodidae (Серпокрильцеві)					
12.	<i>Arus arus</i> (Linnaeus, 1758) Серпокрилець чорний	-	-	-	-	+

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
	Piciformes (Дятлоподібні)					
	Picidae (Дятлові)					
13.	<i>Jynx torquilla</i> Linnaeus, 1758 Крутиголовка	-	-	+	-	+
14.	<i>Picus canus</i> Gmelin, 1788 Жовна сива	+	+	+	+	+
15.	<i>Dendrocopos major</i> (Linnaeus, 1758) Дятел звичайний	+	+	+	+	+
16.	<i>Dendrocopos syriacus</i> (Hemprich et Ehrenberg, 1833) Дятел сирійський	-	+	+	+	+
	Passeriformes (Горобцеподібні)					
	Hirundinidae (Ластівкові)					
17.	<i>Hirundo rustica</i> Linnaeus, 1758 Ластівка сільська	-	-	-	-	+
18.	<i>Delichon urbica</i> (Linnaeus, 1758) Ластівка міська	-	-	-	-	+
	Motacillidae (Плискові)					
19.	<i>Motacilla alba</i> Linnaeus, 1758 Плиска біла	-	-	-	-	+
	Laniidae (Сорокопудові)					
20.	<i>Lanius collurio</i> Linnaeus, 1758 Сорокопуд терновий	-	-	-	-	+
	Oriolidae (Вивільгові)					
21.	<i>Oriolus oriolus</i> (Linnaeus, 1758) Вивільга	-	-	+	-	+
	Sturnidae (Шпакові)					
22.	<i>Sturnus vulgaris</i> Linnaeus, 1758 Шпак звичайний	-	-	+	-	+
	Corvidae (Воронові)					
23.	<i>Garrulus glandarius</i> (Linnaeus, 1758) Сойка	-	+	+	+	+
24.	<i>Pica pica</i> (Linnaeus, 1758) Сорока	-	+	+	+	+
25.	<i>Corvus monedula</i> Linnaeus, 1758 Галка	-	+	+	+	+
26.	<i>Corvus frugilegus</i> Linnaeus, 1758 Грак	+	+	+	+	+
27.	<i>Corvus cornix</i> Linnaeus, 1758 Ворона сіра	-	+	+	+	+
28.	<i>Corvus corax</i> Linnaeus, 1758 Крук	-	+	+	+	+
	Sylviidae (Кропив'янкові)					
29.	<i>Acrocephalus arundinaceus</i> (Linnaeus, 1758) Очеретянка велика	-	-	+	-	+
30.	<i>Sylvia atricapilla</i> (Linnaeus, 1758) Кропив'янка чорноголова	-	-	+	-	+
31.	<i>Sylvia communis</i> Latham, 1787 Кропив'янка сіра	-	-	+	-	+
32.	<i>Phylloscopus trochilus</i> (Linnaeus, 1758) Вівчарик весняний	-	-	+	-	-
33.	<i>Phylloscopus collybita</i> (Vieillot, 1817) Вівчарик ковалик	-	-	+	-	+
34.	<i>Phylloscopus sibilatrix</i> (Bechstein, 1793) Вівчарик жовтобровий	-	-	+	-	+

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
	Muscicapidae (Мухоловкові)					
35.	<i>Ficedula hypoleuca</i> (Pallas, 1764) Мухоловка строката	-	-	+	-	+
36.	<i>Muscicapa striata</i> (Pallas, 1764) Мухоловка сіра	+	-	+	-	+
37.	<i>Phoenicurus ochruros</i> (S. G. Gmelin, 1774) Горихвістка чорна	-	-	+	-	+
38.	<i>Erithacus rubecula</i> (Linnaeus, 1758) Вільшанка	-	-	+	-	+
39.	<i>Luscinia luscinia</i> (Linnaeus, 1758) Соловейко східний	-	-	+	-	+
40.	<i>Turdus pilaris</i> Linnaeus, 1758 Чикотень	-	-	+	+	+
41.	<i>Turdus merula</i> Linnaeus, 1758 Дрізд чорний	-	+	+	+	+
42.	<i>Turdus philomelos</i> C.L. Brehm, 1831 Дрізд співочий	-	-	+	-	+
	Aegithalidae (Довгохвостосиницеві)					
43.	<i>Aegithalos caudatus</i> (Linnaeus, 1758) Синиця довгохвоста	-	+	-	+	+
	Paridae (Синицеві)					
44.	<i>Parus caeruleus</i> Linnaeus, 1758 Синиця блакитна	+	+	+	+	+
45.	<i>Parus major</i> Linnaeus, 1758 Синиця велика	+	+	+	+	+
	Sittidae (Повзикові)					
46.	<i>Sitta europaea</i> Linnaeus, 1758 Повзик	-	+	+	+	+
	Certhiidae (Підкоришникові)					
47.	<i>Certhia familiaris</i> Linnaeus, 1758 Підкоришник	+	+	+	+	+
	Passeridae (Горобцеві)					
48.	<i>Passer domesticus</i> (Linnaeus, 1758) Горобець хатній	-	-	+	+	+
49.	<i>Passer montanus</i> (Linnaeus, 1758) Горобець польовий	-	+	+	+	+
	Fringillidae (В'юркові)					
50.	<i>Fringilla coelebs</i> Linnaeus, 1758 Зяблик	-	-	+	-	+
51.	<i>Chloris chloris</i> (Linnaeus, 1758) Зеленяк	-	-	+	-	+
52.	<i>Carduelis carduelis</i> (Linnaeus, 1758) Щиглик	-	-	+	-	+
53.	<i>Acanthis cannabina</i> (Linnaeus, 1758) Коноплянка	-	-	+	-	+
54.	<i>Pyrrhula pyrrhula</i> (Linnaeus, 1758) Снігур	+	+	-	+	-
55.	<i>Coccothraustes coccothraustes</i> (Linnaeus, 1758) Костогриз	+	-	+	-	+
	Emberizidae (Вівсянкові)					
56.	<i>Emberiza calandra</i> Linnaeus, 1758 Просянка	-	-	-	-	+
57.	<i>Emberiza citrinella</i> Linnaeus, 1758 Вівсянка звичайна	-	-	+	-	+

Найчисельніший ряд *Passeriforme* – 41 вид (71,9 %), ряд *Piciformes* представлений 4 видами (7,0 %), *Columbidae* – 3 види (5,1 %), *Falconiforme*, *Strigiformes* – по 2 види (по 3,5 %), *Ciconiiformes*, *Gruiformes*, *Charadriiformes*, *Cuculiformes*, *Apodiformes* – по 1 виду (по 1,8 %) (рис. 1).

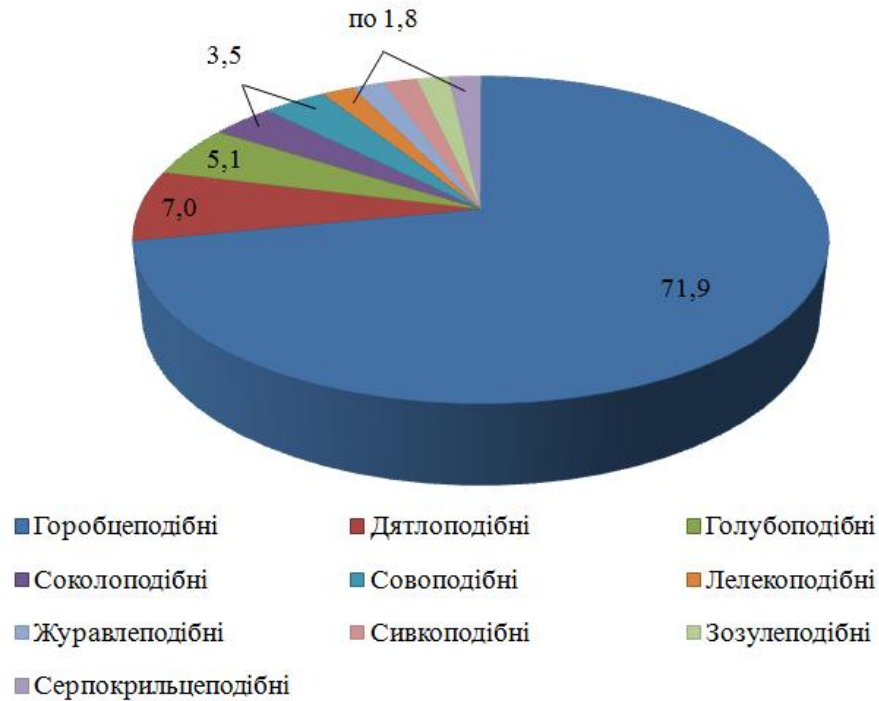

Рис. 1. Розподіл птахів за рядами (%)

Родина *Muscicapidae* включає 8 видів (14,0 %), *Corvidae*, *Sylviidae*, *Fringillidae* – по 6 видів (по 10,4 %), *Picidae* – 4 види (7,0 %), *Columbidae* – 3 види (5,1 %), *Strigidae*, *Hirundinidae*, *Paridae*, *Passeridae*, *Emberizidae* – по 2 види (по 3,5 %), *Ardeidae*, *Accipitridae*, *Falconidae*, *Rallidae*, *Laridae*, *Cuculidae*, *Apodidae*, *Motacillidae*, *Laniidae*, *Oriolidae*, *Sturnidae*, *Aegithalidae*, *Sittidae*, *Certhiidae* – по 1 виду (по 1,8 %) (рис. 2).

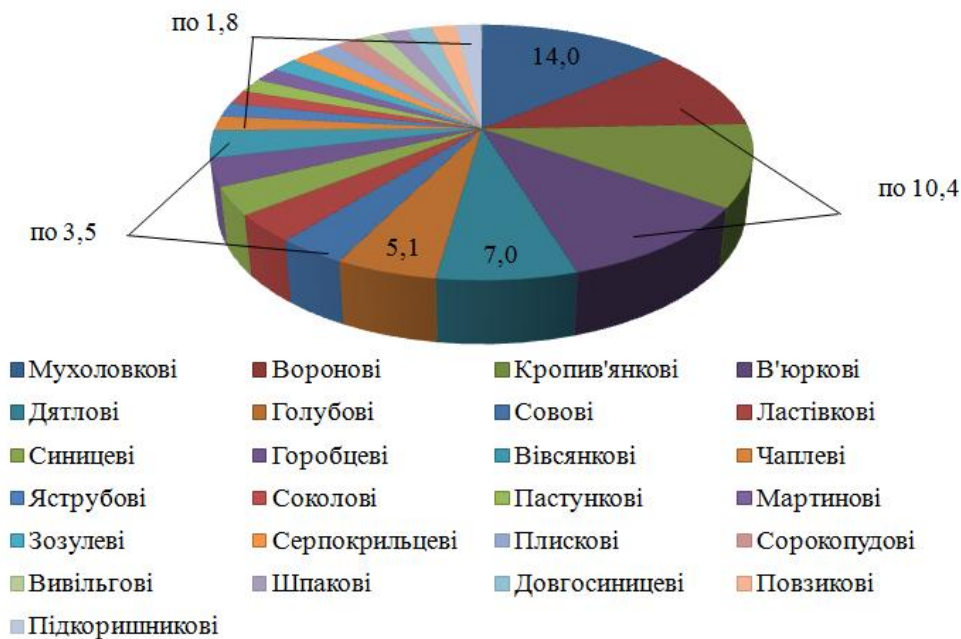

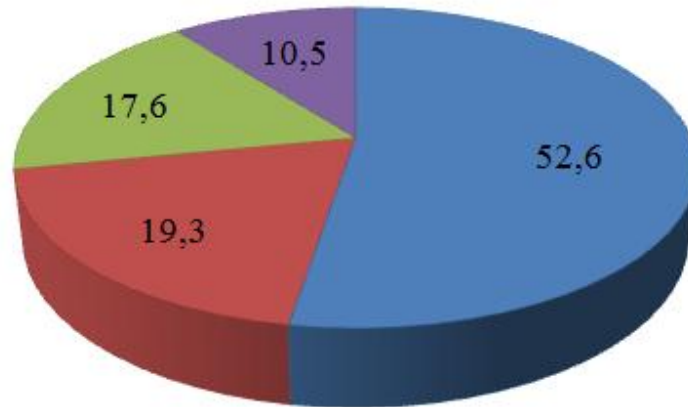
Рис. 2. Розподіл птахів за родинами (%)

За місцем гніздування (рис. 3) переважають кронники – 24 види (42,1 %), дуплогнізників – 17 видів (29,8 %), наземногнізdnих – 9 видів (15,8 %), на будівлях людини гніздиться 3 види (5,2 %), на воді – 2 види (3,5 %), у приземно-чагарниковому ярусі та гніздовим паразитом – по 1 виду (по 1,8 %).

Рис. 3. Розподіл птахів за місцем гніздування (%)

За характером живлення птахи розподілилися таким чином (рис. 4). Твариноїдними є 30 видів (52,6 %), змішаний тип живлення мають 11 видів (19,3 %), рослинноїдними – 10 видів (17,6 %), та всеїдними – 6 видів (10,5 %).

■ Твариноїдний ■ Змішаний ■ Рослиноїдний ■ Всеїдний

Рис. 4. Розподіл птахів за характером живлення (%)

Крім того, восени на озері парку спостерігали чепуру велику (*Egretta alba*).

Висновки. В ході тривалих орнітологічних досліджень, починаючи з 20 років ХХ ст., у Графському парку міста Ніжина відмічено 57 видів гніздових та зимуючих птахів, які належать до 10 рядів та 25 родин. Найчисельнішими є ряд *Passeriformes* та родина *Muscicapidae*. За типом гніздування домінують кронники (24 види). За характером живлення – твариноїдні птахи (30 видів).

Варто зазначити, що у ХХ та ХХІ ст. були відсутні такі види птахів: бугайчик, балабан, крячок річковий. Якщо порівнювати ХХ та ХІХ ст. між собою то у ХІХ ст. не реєстрували яструба великого, сову сіру, вівчарика весняного. Натомість у ХХІ ст. відмічали серпокрильця чорного, сільську та міську ластівки, плиску білу, сорокопуда тернового, які не траплялися в попередні періоди дослідження. Це свідчить про те, що під постійно зростаючим антропогенним впливом орнітофауна Графського парку зазнає низки змін, а проведення моніторингових досліджень були і лишуються на часі.

Література

1. Bibby C.J., Hill D. Bird Census techniques. London, 1992. 257 p.
2. Графський парк або інформація для роздумів пересічним ніжинцям. URL: <https://www.nezhatin.com.ua/new>
3. Загороднюк І. Всеволод Великанів – дослідник фауни України 1920-1930-х років: біографія, колекції, публікації. Вісник Національного науково-природничого музею. 2013. № 11. С. 115–134.
4. Кузьменко Л., Лобань Л., Ручка О. «Графський парк» міста Ніжина: минуле та сучасність. The 19 th International scientific and practical conference «Scientific bases of solving of the modern tasks» (1-2 June, 2020). Frankfurt am Main, Germany 2020. С. 253–256.
5. Кузьменко Л.П. Гніздова орнітофауна м. Ніжина. Вестник зоології. Київ, 1999. 33, № 4-5. С. 107–114.
6. Кузьменко Л.П., Каменська Ю.С. Вивчення орнітофауни Графського парку міста Ніжина. Х Міжнародна заочна науково-практична конференція «Актуальні питання біологічної науки»: збірник статей. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 46–48.
7. Кузьменко Л.П., Марисова І.В. Орнітонаселення Графського парку Ніжинського педуніверситету. Природничі науки на межі століть (до 70-річчя природничо-географічного факультету НДПУ): матеріали науково-практичної конф. Ніжин, 2004. С. 54–55.
8. Кузьменко Л.П., Ніцук І.О. Зміни орнітонаселення Графського парку м. Ніжина у зв'язку з реконструкцією. Проблеми екології та екологічної освіти: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. С. 82–84.

9. Кузьменко Л.П., Шовкун Т.М. Історія та особливості ґрунтового покриття Графського парку. The XXI th International scientific and practical conference «*Current trends in the development of science and practice*» (15-16 June, 2020). Haifa, Israel, 2020. С. 147–150.
10. Кузьменко Л.П. Орнітофауна антропогенних екосистем північного Лівобережжя України (на прикладі Чернігівської області): дис. ... кандидата біол. наук: 03.00.08. Ніжин, 2000. 173 с.
11. Лисенко Г. М. та ін. Путівник по екологічній стежині «Графський парк». Ніжин: НДПІ, 1998. 36 с.
12. Лобань Л.О., Кузьменко Л.П. «Графський парк» як територія для екологічного виховання школярів м. Ніжин. // *Всеукраїнські науково-практичні читання пам'яті І.І. Гордієнка*. Ніжин, 25-26 жовтня 2022. С. 67–71.
13. Марисова І.В. Талпош В.С. Птахи України. Польовий визначник. Київ: Вища школа, 1984. 184 с.
14. Повернення в Ніжин (комплекс документів з епістолярію І.Г. Спаського) підготовка до друку та передне слово Наталії Дмитренко (Ніжин), коментарі Сергія Зозулі (Київ-Ніжин). С. 164–170. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/wiki/Графський_парк
15. Фесенко Г.В. Анований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). Київ-Львів, 2007. 111 с.
16. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Птахи фауни України: польовий визначник. Київ, 2002. 416 с.
17. Шовкун Т.М., Коваленко С.О., Лобань Л.О., Кузьменко Л.П. Особливості впровадження STEM освіти в позакласній роботі учнів. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023, № 1. С. 79–85.
18. Щоденники Всеволода Великаніва: посібник для самостійної роботи студентів / уклад. Кузьменко Л.П. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 183 с.

References

1. Bibby C.J., Hill D. (1992). Bird Census techniques. London.
2. Hrafskyi park abo informatsiia dlia rozdumiv peresichnym nizhyntsiam. URL: <https://www.nezhatin.com.ua/new>
3. Zahorodniuk I. (2013). Vsevolod Velykaniv – doslidnyk fauny Ukrainy 1920-1930-ky rokiv: biohrafii, kolektsii, publikatsii. [Vsevolod Velikaniv – researcher of the fauna of Ukraine in the 1920-1930: biography, collections, publications]. *Visnyk Natsionalnoho naukovopryrodnychoho muzeiu*. 11. 115–134. [in Ukrainian].
4. Kuzmenko L., Loban L., Ruchka O. (2020). «Hrafskyi park» mista Nizhyna: mynule ta suchasnist. [“Grafsky Park” of the city of Nizhyn: past and present]. *The 19 th International scientific and practical conference «Scientific bases of solving of the modern tasks»*. Frankfurt am Main, Germany [in Ukrainian].
5. Kuzmenko L.P. (1999). Hnizdova ornitofauna m. Nizhyna. [Nesting avifauna of Nizhin]. *Vestnyk zoologiyi*. Kyiv. 4-5 [in Ukrainian].
6. Kuzmenko L.P., Kamenska Yu.S. (2024). Vyvchennia ornitofauny Hrafskoho parku mista Nizhyna. [Study of the avifauna of the Grafsky Park of the city of Nizhyn]. *X Mizhnarodna zaochna naukovopraktychna konferentsiia «Aktualni pytannia biolohichnoi nauky»*. Nizhyn [in Ukrainian].
7. Kuzmenko L.P., Marysova I.V. (2004). Ornitonaselennia Hrafskoho parku Nizhynskoho peduniversytetu. [Bird population of the Grafsky Park of the Nizhyn University of Pedagogy]. *Pryrodnychi nauky na mezhi stolit (do 70-richchia pryrodnycho-heohrafichnoho fakultetu NDPU): materialy naukovopraktychnoi konf.* Nizhyn [in Ukrainian].
8. Kuzmenko L.P., Nitsuk I.O. (2009). Zminy ornitonaselennia Hrafskoho parku m. Nizhyna u zviazku z rekonstruktsiieiu. [Changes in the bird population of the Grafsky Park in the city of Nizhyn in connection with the reconstruction]. *Problemy ekolohii ta ekolohichnoi osvity: materialy VIII mizhnar. nauk.-prakt. konf.* Kryvyi Rih [in Ukrainian].
9. Kuzmenko L.P., Shovkun T.M. (2020). Istoriia ta osoblyvosti gruntovoho pokryvu Hrafskoho parku. [History and features of the soil cover of the Grafsky Park]. *The XXI th*

International scientific and practical conference «Current trends in the development of science and practice». Haifa, Israel [in Ukrainian].

10. Kuzmenko L.P. (2000). Ornitofauna antropohennykh ekosystem pivnichnoho Livoberezhzhia Ukrainy (na prykladi Chernihivskoi oblasti): dys. ... kandydata biol. nauk: 03.00.08. Nizhyn [in Ukrainian].

11. Lysenko H. M. ta in. Putivnyk po ekolohichnii stezhyni «Hrafskyi park». [Guide to the ecological trail "Grafsky Park"]. Nizhyn. [in Ukrainian].

12. Loban L.O., Kuzmenko L.P. (2022). «Hrafskyi park» yak terytoria dlia ekolohichnoho vykhovannia shkolariv m. Nizhyn. ["Grafsky Park" as an area for ecological education of Nizhyn schoolchildren]. II Vseukrainski naukovo-praktychni chytannia pamiaty I.I. Hordiienka. Nizhyn [in Ukrainian].

13. Marysova I.V. Talposh V.S. (1984). Ptakhy Ukrainy. Polovyi vyznachnyk. [Birds of Ukraine. Field marker]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

14. Povernennia v Nizhyn (kompleks dokumentiv z epistoliaruu I.H. Spaskoho) pidhotovka do druku ta perednie slovo Natalii Dmytrenko (Nizhyn), komentari Serhiia Zozuli (Kyiv-Nizhyn). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/wiki/Графський_парк [in Ukrainian].

15. Fesenko H.V. (2007). Anotovanyi spysok ukrainskykh naukovykh nazv ptakhiv fauny Ukrainy (z kharakterystykoju statusu vydiv). [An annotated list of Ukrainian scientific names of birds of the fauna of Ukraine (with characteristics of species status)]. Kyiv-Lviv [in Ukrainian].

16. Fesenko H.V., Bokotei A.A. (2002). Ptakhy fauny Ukrainy: polovyi vyznachnyk. [Birds of the fauna of Ukraine: a field guide]. Kyiv [in Ukrainian].

17. Shovkun T.M., Kovalenko S.O., Loban L.O., Kuzmenko L.P. (2023). Osoblyvosti vprovadzhennia STEM osvity v pozaklasnii roboti uchniv. [Peculiarities of implementing STEM education in students' extracurricular work]. *Naukovi zapysky*. Nizhyn [in Ukrainian].

18. Shchodennyky Vsevoloda Velykaniva. (2017). uklad. Kuzmenko L.P. [Diaries of Vsevolod Velikaniv]. *Posibnyk dlia samostiinoi roboty studentiv*. Nizhyn [in Ukrainian].

Kuzmenko L.

candidate of biological sciences, associate professor
Associate Professor of the Biology Department
Mykola Gogol Nizhyn State University
kuzmenko.lp2017@gmail.com
orcid.org/0009-0003-7725-6514

AVIFAUNA OF THE GRAFSKY PARK OF NIZHYN TOWN (CHERNIHIV REGION, UKRAINE)

The article studied and analyzed the features of the avifauna of Grafsky Park, one of the largest and oldest parks of Nizhyn, Chernihiv Region, Ukraine. The study of urban territories, and especially the study of bird population dynamics over several centuries, has always been and is timely. This article is a generalization of the results of many years of research by ornithologists of Nizhyn of the birds of Grafsky Park from the 20s of the 20th century and until today.

The history of Grafsky Park creation was studied. The diaries of Vsevolod Velikaniv, a well-known naturalist at the beginning of the 20th century, were analyzed. The works of the well-known ornithologist, who studied the birds of Chernihiv region together with her students Marisova Inesa Vitaliyivna, were elaborated. Ornithological data of today were processed.

Research on birds was carried out in winter and nesting periods during 2017-2023. Accounting was carried out by route method.

As a result of many years of research, 57 species of birds belonging to 10 orders and 25 families were registered in Grafsky Park. The most numerous is the order of Passeriformes – 41 species, in the second place – Piciformes – 4 species, then Columbidae – 3 species, Falconiformes, Strigiformes – 2 species each, Ciconiiformes, Gruiformes, Charadriiformes, Cuculiformes, Apodiformes – 1 species each. The most numerous family is Muscicapidae – 8 species.

The classification of birds by nesting type is as follows: 24 species build their nests in tree crowns, 17 species nest in hollows, 9 species on the ground, 3 species on human buildings, 2 species on water, 1 species in the ground-shrub layer and 1 species is a nest parasite. In terms of nutrition, carnivorous birds (30 species) predominate.

As a result of the research, we can state that in the 20th and 21st centuries the following types of birds were absent: buzzard, falcon cherrug, tern. If to compare the 20th and 19th centuries, in the 19th century the great hawk, the gray owl, and the spring shepherd's owl were not registered. Instead, in the 21st century black shrike, country and city swallows, white wagtail, thorny magpie, which did not occur in the previous periods of the study, were noted.

Key words: avifauna, Graftsky Park, bird records, nesting place, nature of nutrition.

Стаття до редакції надійшла 10.06.2024 року

Рецензія на статтю надійшла 25.06.2024 року